

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Приймальна комісія

ЗАТВЕРДЖУЮ
Голова Приймальної комісії
ДВНЗ «УжНУ», ректор

Проф. Володимир СМОЛАНКА

«_____» _____ 2023 р.

ПРОГРАМА
індивідуальної усної співбесіди з історії України
для вступників на навчання
для здобуття освітнього ступеня бакалавр (магістр)

РОЗРОБЛЕНО
Предметною екзаменаційною комісією
з історії України
Голова комісії _____
Доц. Ярослав АЛЕШКЕВИЧ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму співбесіди для вступників 2023 р. складено на підставі діючої програма зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), що затверджена наказом Міністерства освіти і науки № 696 від 26 червня 2018 року.

Пропоновану Програму вступної співбесіди з історії України складено, враховуючи цілі, вимоги і зміст навчання історії України в школі, закладені в Державному стандарті освіти та чинній програмі з історії України для 11-річної школи.

Характеристика співбесіди з історії України та критерії оцінювання додаються.

Зміст співбесіди визначено Програмою зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з історії України, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 26 червня 2018 року № 696.

Співбесіда в ДВНЗ «Ужгородський національний університет» проводиться відповідно до Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України 15 березня 2023 року № 276, Правил прийому на навчання для здобуття вищої освіти у ДВНЗ «УжНУ» у 2023 році розроблених Приймальною комісією та схвалених Рішенням Вченої ради ДВНЗ «УжНУ» від 04 квітня 2023 р., протокол № 4, затверджених та введених в дію 04 квітня 2023 р. наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» від 04 квітня 2023 року № 145/01-04. Зміни затверджено Рішенням Вченої ради ДВНЗ «УжНУ» 04 травня 2023 року, протокол № 5, введено в дію наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» від 04 травня 2023 року № 159/01-04. Зміни затверджено Рішенням Вченої ради ДВНЗ «УжНУ» 22 травня 2023 року, протокол № 6, введено в дію наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» від 22 травня 2023 року № 172/01-04. Зміни затверджено Рішенням Вченої ради ДВНЗ «УжНУ» 20 червня 2023 року, протокол № 7, введено в дію наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» від 20 червня 2023 року № 199/01-04.

Завдання співбесіди спрямовані на перевірку рівня сформованої у вступника історичної компетентності:

- хронологічна компетентність - уміння орієнтуватися в історичному часі, встановлювати близькі та далекі причино-наслідкові зв'язки, розглядати суспільні явища в конкретно-історичних умовах, виявляти зміни і тяглість життя суспільства;
- просторова компетентність - уміння орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури та природного довкілля;
- інформаційна компетентність - уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, визначати їх надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел;
- логічна компетентність - вміння визначати і застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій та явищ, ставити запитання та шукати відповіді, розуміти множинність трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації;
- аксіологічна компетентність - уміння формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, суголосну до цінностей та уявлень відповідного часу чи відповідної групи людей, осмислювати зв'язки між історією та сучасним життям.

Якщо у питанні вказано дату, то це означає, що вступник має знати її та встановлювати відповідність між нею та історичною епохою чи процесами суспільного життя минулого, діяльністю історичної постаті.

Якщо у питанні присутні історичні персоналії, то вступник повинен вміти охарактеризувати діяльність цієї людини, встановлювати відповідність між цією діяльністю та певними політичними силами чи обставинами, історичною епохою, оцінювати її вплив на хід історичних подій.

Якщо у питанні присутня термінологія, то вступник повинен надати зміст терміну (термінів), оперувати ним, встановити відповідність з епохою, діяльністю певних політичних сил чи історичних діячів тощо. Вступники мають знати не тільки загальне визначення терміну, але і його конкретно-історичне значення.

Завдання співбесіди з історії України складається з наступних розділів:

1. Україна в роки Першої світової війни.
2. Початок Української революції
3. Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності.
4. Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні.
5. Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні.
6. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період.
7. Україна в роки Другої світової війни.
8. Україна в перші повоєнні роки.
9. Україна в умовах деєталінізації.
10. Україна в період загострення кризи радянської системи.
11. Відновлення незалежності України.
12. Становлення України як незалежної держави.
13. Творення нової України.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Україна в роки Першої світової війни

Україна в геополітичних планах країн Антанти і Центральних держав. Ставлення українських політичних сил Наддніпрянської України та західноукраїнських земель щодо війни. Утворення Головної української ради. Союз визволення України. Загальна українська рада. Военні дії на території України в 1914–1917 рр. Українські січові стрільці. Політика Російської імперії та Австро-Угорщини на українських землях у 1914–1917 рр.

2. Початок Української революції

Революційні події в Україні у 1917 – на початку 1918 р. Еволюція поглядів політичних сил України щодо самовизначення українців. Утворення Центральної Ради. Універсали Центральної Ради. Відносини УЦР з Тимчасовим урядом та більшовицькою Росією. Кримськотатарський національний рух. «Всеукраїнський з'їзд рад» у Харкові. Третій Універсал Центральної Ради, проголошення УНР. Перша війна більшовицькою Росією з УНР. Бій під Крутами. Проголошення незалежності УНР.

3. Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності

Брестський мир між УНР та державами Четверного союзу. Відновлення влади УЦР в умовах окупації. Прийняття Конституції УНР. Державний переворот та утворення Української Держави. Утворення ЗУНР. Прихід до влади Директорії. Акт злуки УНР та ЗУНР. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Окупація військами Антанти півдня України. Денікінський режим в Україні. «Київська катастрофа». Друга війна більшовицької Росії з УНР. Більшовицький режим в Україні. Прийняття Конституції УСРР 1919 р. «Чортківська офензива». Перший «Зимовий похід» армії УНР. Варшавська угода між УНР та Польщею. Польсько-радянська війна на території України. Другий «Зимовий похід» Армії УНР. Холодноярська республіка (1919–1921 рр.)

4. Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні (1921 – 1928)

Входження УСРР до складу СРСР. Голод в південних губерніях УСРР. Антирелігійна кампанія. Неп в УСРР. Відбудова народного господарства. Суспільно-політичне життя. Ліквідація

багатопартійності. Згорання непу і перехід до директивної економіки. Початок курсу на індустріалізацію. Політика коренізації/українізації УСРР. Молдавська АСРР. Кампанія з ліквідації неписьменності дорослих. Розвиток культури і духовності. Українське національне відродження в літературі та театрі. Утворення ВУАН. Боротьба з націонал-комунізмом.

5. Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні

Форсована індустріалізація. Насильницька колективізація. Примусові хлібозаготівлі. Опір українського селянства. Голодомор 1932–1933 рр. – геноцид українського народу. Масштаби та наслідки голодомору. Масові репресії та їх ідеологічне виправдання більшовицьким режимом. Політичні репресії 1920-х рр.. Згорання українізації. Ідеологізація суспільного життя в Україні. Культурна особи. Великий терор. Національно-демографічні зміни в Україні. Розстріляне відродження. Антирелігійна кампанія.

6. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період

Правовий статус українських земель у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини. Економічне та соціальне становище українського населення. Національна політика та міжнаціональні відносини. Українська кооперація. Просвітні організації. Українські суспільно-політичні рухи, радикалізація політичного життя у 30-х роках. Українська військова організація та ОУН. Українські землі у складі Румунії. Татарбунарське повстання. Закарпаття у складі Чехословаччини. Суспільно-політичне та соціально-економічне життя. Карпатська Україна. Карпатська Січ. Культурне та церковне життя українців у міжвоєнний період.

7. Україна в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)

Українське питання напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р. Початок Другої світової війни. Окупація Червоною армією Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини та Південної Бессарабії. Перша радянська Західної України. Масові політичні репресії 1939–1940 рр. Початок німецько-радянської війни. Бойові дії в 1941–1942 рр. Відступ Червоної армії. Мобілізаційні заходи. Злочини комуністичного тоталітарного режиму. Окупація України військами Німеччини та її союзників. «Новий порядок». Масове знищення мирного населення. Голокост. Опір окупантам. Український визвольний рух. Проголошення Акта відновлення Української Держави. Поліська Січ. Українська повстанська армія. Українсько-польське протистояння. Радянський партизанський рух. Бойові дії 1942–1943 рр. Вигнання німецьких військ та їхніх союзників з Правобережної України. Депортація кримських татар та інших народів Криму. Завершення бойових дій на території України. Українці у військових формуваннях держав Об'єднаних Націй. Внесок українського народу перемогу над нацизмом. Українське питання на Тегеранській, Ялтинській і Потсдамській конференціях. Культура і духовність на українських землях у роки Другої світової війни.

8. Україна в перші повоєнні роки

Україна – суб'єкт міжнародних відносин, спів засновниця ООН. Встановлення кордонів УРСР. Посилення радянської. Друга радянська Західної України. Репресії. Український визвольний рух у 1944–1950-х роках. Обмін населенням між Польщею й УРСР. Масові депортації. Операція «Вісла» і «Захід». Ліквідація УГКЦ. Внутріполітична й економічна ситуація в УРСР. Масовий голод 1946–1947 рр. Ідеологічні кампанії. «Чистки» творчої інтелігенції.

9. Україна в умовах десталінізації

Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах. XX з'їзд КПРС. Десталінізація і лібералізація суспільно-політичного життя. Входження Кримської області до складу УРСР. Будівництво потужних індустріальних об'єктів. Реформа управління економікою. Зародження дисидентського руху та його течії. Виникнення «шістдесятництва». Виступи проти режиму у 1960-х рр. Культура та духовність доби десталінізації.

10. Україна у період загострення кризи радянської системи

Ідеологічні орієнтири партійно-радянського керівництва. Конституція УРСР 1978 р. Економічна ситуація в УРСР. Здійснення економічних реформ у другій половині 1960-х років. Кадрові зміни в політичному керівництві УРСР. Друга хвиля дисидентського руху: течії, форми, методи. Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод. Самвидав. Кримськотатарський національний рух. Культура і духовність.

11. Відновлення незалежності України

Початок перебудови в СРСР. Чорнобильська катастрофа. Загострення соціально-економічної кризи. Шахтарські страйки. Гласність і політичний плюралізм. Зростання соціальної та національної активності українського суспільства наприкінці 80-х рр. XX ст. Український національно-демократичний рух. Формування багатопартійної системи. Виникнення Народного Руху України (Народний рух України за перебудову). Вибори до Верховної Ради УРСР і до місцевих рад 1990 р. Декларація про державний суверенітет України. Революція на граніті. Створення Автономної Республіки Крим (АРК). Меджліс кримськотатарського народу. Спроба державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. Акт проголошення незалежності України. Референдум і вибори Президента України 1 грудня 1991 р. Розпад СРСР. Міжнародне визнання України. Культура та духовне життя.

12. Становлення України як незалежної держави

Державотворчі процеси в незалежній Україні. Повернення кримських татар на батьківщину. Статус Криму. Суспільно-політичне життя. Особливості формування багатопартійності. Заснування Збройних сил України. Конституція України. Прийняття державної символіки. Формування інституту громадянства та соціально-економічні реформи наприкінці XX ст. – на початку XXI ст.: приватизація засобів виробництва, лібералізація цін, грошова реформа, диференціація суспільства. Демографічні та міграційні процеси. Олігархічна система. Початок інтеграції України в європейський і світовий простір. Політична розбудова суспільства. Рухи протесту на початку 2000-х рр. Помаранчева революція. Україна в системі міжнародних відносин.

13. Творення нової України

Суспільно-політичне життя України в 2005–2022 рр. Авторитарний режим В.Януковича. Криза української державності у 2013–2014 рр. Революція гідності. Небесна сотня. Анексія Російською Федерацією Криму. Агресія РФ проти України. Гібридна війна Росії проти України. Російсько-українська війна. Добровольчі батальйони. Волонтерський рух. Еволюція реакції світової спільноти на російську агресію. Невдалі спроби мирного врегулювання конфлікту. Соціально-економічний розвиток України до і після 2014 р. Євроінтеграційний поступ України від 2014 до 2022 р. Режим безвізового в'їзду в країни ЄС для громадян України. Міграційна та демографічна ситуація останнього десятиліття. Автокефалія православної церкви України. Культура і духовність в умовах сучасності. Російсько-українська війна: причини, перебіг.

Питання з історії України, що виносяться на співбесіду:

- 1. Україна в геополітичних планах країн Антанти і Центральних держав напередодні Першої світової війни.**
- 2. Воснні дії на території України в 1914–1917 рр. Українські січові стрільці.**
- 3. Криза Російської імперії та Українська національна революція.**
- 4. Утворення Української Центральної Ради та її діяльність. Універсали УЦР.**
- 5. Перша війна більшовицької Росії з УНР. Бій під Крутами. Проголошення незалежності УНР.**
- 6. Брестський мир. Вступ німецьких та австро-угорських військ в Україну.**
- 7. Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського.**

8. Відродження та занепад УНР у період правління Директорії.
9. Друга війна більшовицької Росії з УНР. Більшовицький режим в Україні.
10. Національно-визвольна боротьба на західноукраїнських землях в 1918–1919 рр. Українська галицька армія.
11. Утворення ЗУНР. Українсько-польська війна 1918–1919 рр.
12. Акт злуки УНР і ЗУНР та його історичне значення.
13. Історичне значення, причини поразки та уроки української революції 1917–1921 рр.
14. Національна політика більшовиків в Україні в 20-х роках ХХ ст.
15. Входження України до складу СРСР.
16. Встановлення комуністичного режиму в Україні. Політика «воєнного комунізму». Голод 1921–1923 рр. в Україні, його причини і наслідки.
17. Україна в роки нової економічної політики.
18. Політика коренізації/українізації УСРР та її згортання. Розстріляне відродження.
19. Здійснення індустріалізації в Україні в 1930-ті роки.
20. Насадження колгоспного ладу в Україні. Голодомор 1932–1933 рр.: причини і наслідки.
21. Політичні репресії в Україні у 1930-х рр. ХХ ст.
22. Політика Польщі в Галичині та на Волині у 1920–30-х рр. ХХ ст.
23. Суспільно-політичний рух і національно-визвольна боротьба на західноукраїнських землях в період польської окупації (1920–1930-ті рр.).
24. Становище українців Буковини між двома світовими війнами.
25. Закарпаття у складі Чехословаччини. Проголошення незалежності Карпатської України.
26. Українське питання напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р.
27. Перша радянська та масові репресії сталінського режиму на західноукраїнських землях в 1939–1941 рр.
28. Початок німецько-радянської війни. Фашистський окупаційний режим в Україні.
29. Рух Опору проти фашистської окупації в Україні. Створення УПА.
30. Бойові дії на території України у 1942–1943 рр.
31. Звільнення території України від військ Німеччини та її союзників.
32. Депортація кримських татар та інших народів Криму радянською владою.
33. Український визвольний рух у 1944–1950-х роках.
34. Обмін населенням між Польщею й УРСР після Другої світової війни. Операція «Вісла» і «Захід».
35. Труднощі післявоєнної відбудови в Україні. Голод 1946–1947 рр.
36. Соціально-економічні і політичні процеси в Західній Україні після Другої світової війни.
37. Ідеологічні кампанії перших повоєнних років в УРСР. «Чистки» творчої інтелігенції.
38. Культура і наука в Україні у першій половині ХХ ст.
39. Духовне життя. Ліквідація Української греко-католицької церкви.
40. Ідеологічний наступ комуністичного режиму в Україні після Другої світової війни (1945–1953 рр.).
41. Суспільно-політичне та економічне становище України в період хрущовської «відлиги».
42. Адміністративно-територіальні зміни. Входження Кримської області до складу України.
43. Культурницьке шістдесятництво в УРСР, його передумови і наслідки.
44. Наростання кризових явищ у соціально-економічному житті України в другій половині 1960-х – середині 80-х років.
45. Посилення реакції в політичному та національно культурному житті України в другій половині 1960-х – у середині 80-х років.

46. Український дисидентський та правозахисний рух 60-х – 70-х рр. ХХ ст.
47. Культура і наука в Україні у другій половині ХХ ст. Панування «соцреалізму».
48. Суперечливість «перебудовних» процесів в Україні.
49. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.
50. Формування багатопартійної системи в Україні та перші альтернативні вибори. Декларація про державний суверенітет України.
51. Акт проголошення незалежності України. Референдум і вибори Президента України.
52. Державотворчі процеси в незалежній Україні. Конституція України 1996 р.
53. Головні напрямки діяльності України на міжнародній арені після проголошення незалежності.
54. Основні риси політичний розвитку України в 1991–2021 рр.
55. Тенденції соціально-економічного розвитку України в 1991–2021 рр.
56. Культура України початку ХХІ ст.
57. Процес інтеграції України в європейський і світовий простір.
58. Політична розбудова українського суспільства на початку 2000-х рр. Рухи протесту та помаранчева революція.
59. Криза української державності у 2013–2014 рр. Революція гідності. Небесна сотня.
60. Анексія Криму, початок військової агресії РФ проти України, російсько-українська війна.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ, СТРУКТУРА ОЦІНКИ І ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ВСТУПНИКІВ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Завдання співбесіди складається з 2-х теоретичних питань, кожне з яких оцінюється у діапазоні 0 – 60 балів (сумарна кількість балів дорівнює 120).

До отриманої суми балів додається ще 80 балів.

Таким чином, відповідь вступника оцінюється за шкалою від 100 до 200 балів і вираховується за формулою: $80 + T_{z1} + T_{z2}$.

Визначення результату співбесіди з історії України здійснюється на основі схем нарахування балів за виконання завдань співбесіди, поданих в Критеріях оцінювання співбесіди з історії України.

При оцінюванні відповідей абітурієнта враховують наступні моменти:

- обсяг і глибина знань;
- вміння критично і творчо розглянути програмний матеріал, робити самостійні логічні висновки;
- вміння чітко, точно й правильно оформлювати відповідь на всі питання;
- рівень мовленнєвої та загальної культури, зокрема вживання слів відповідно до їх значення, володіння нормами літературної вимови та акцентуації, точність вживання граматичних форм, чистота мовлення, етика поведінки.

Визначення результату співбесіди з історії України здійснюється на основі схем нарахування балів за виконання завдань співбесіди, поданих в Критеріях оцінювання співбесіди з історії України.

Вступник, який набрав менше 100 балів із вступного випробування, отримує оцінку «незадовільно».

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ СПІВБЕСІДИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Бал / оцінка	Характеристика підготовленості вступника
0	Відсутнє знання основного програмного матеріалу; вступник не може відтворити кілька історичних термінів, явищ.
01 – 10	Вступник на основі знань шкільного курсу історії України описує історичні події та явища, з допомогою екзаменатора відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді «так» чи «ні».
11 – 20	Вступник на основі знань шкільного курсу історії України з допомогою екзаменатора описує історичні події та явища, може встановити причинно-наслідкові зв'язки, орієнтується в хронології подій, може назвати історичні постаті за змістом питання та дещо розповісти про них.
21 – 30	Вступник на основі знань шкільного курсу історії України описує історичні події та явища, може за допомогою уточнюючих запитань екзаменатора пояснювати явища, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виправляти допущені неточності під час відповіді, знає хронологію та персоналістику за змістом питання.
31 – 40	Вступник на основі знань шкільного курсу історії України може самостійно пояснювати події та явища, аналізувати, узагальнювати знання, систематизувати їх, за допомогою уточнювальних запитань екзаменатора робити висновки. Розуміється на причинно-наслідкових зв'язках, добре знає хронологію та персоналістику за змістом питання.
41 – 50	Вступник вільно володіє знаннями з вітчизняної історії, уміло використовує наукову термінологію, вміє описати факти та явища, використовуючи причинно-наслідкові зв'язки. Самостійно демонструє знання та робить висновки.
51 – 60	Вступник демонструє високий рівень знань вітчизняної історії, самостійно, у межах програми вступного іспиту, оцінює різноманітні події, явища, факти, персоналії, виявляючи критичність мислення, робить аргументовані висновки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Підручники та посібники:

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. Київ: Академвидав, 2018. 704 с.
2. Бойко О. Новітня історія України. 2014–2019 рр. Навчальний посібник. Київ: «ВЦ «Академіч», 2020. 160 с.
3. Власов В.С., Кульчицький С.В. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. загальноосвіт. павч. закл. Київ: Літера ЛТД 2019. 344 с
4. Власов В. Історія України. Пам'ятки архітектури, образотворчого мистецтва та персоналії, обов'язкові для розпізнавання. Тестові завдання. Київ : Літера ЛТД, 2019. 96 с.
5. Власов В.С., Кульчицький С.В. Історія України (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів середньої школи. Київ: Літера ЛТД, 2019. 256 с.
6. Історія України: Навч. посіб. / Ю.А.Мицик, О.Г.Бажан, В.С.Власов. Київ: «Києво-Могилянська академія», 2017. 595 с.
7. Козицький А. (під ред.) Історія України: посібник для 10-11 класів. Львів: Піраміда, 2015. 256 с.

8. Кульчицький С., Шаповал Ю. Історія України (1914–1939) : Підручник для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Генеза, 2015. 304 с.
9. Кульчицький С.В., Мицих Ю.А., Власов В.С. Історія України: Довідник для абітурієнтів та школярів загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД, 2009. 528 с.
10. Панчук І. Історія України. Комплексна підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання і державної підсумкової атестації. Тернопіль: Підручники і посібники. 2018.496 с.
11. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / Пер. з англ. Р. Ключко. Харків, 2016. 496 с.
12. Сорочинська Н. Історія України. Комплексне видання для підготовки до ЗНО. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2019. 360 с.
13. Сорочинська Н. Історія України. Тестові завдання. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2019.1S2 с.
14. Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України [рівень стандарту]: підручник для 11 класу загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 240 с.
15. Струкевич О.Л. Історія України (рівень стандарт): підручник для 11 класу. Київ: Грамота, 2019. 240 с.
16. Сургай Г.Г., Слюсаренко А.Г., Гусєв В.І. Новітня історія України (1900 - 2000): Підручник. Київ: Вища школа, 2015. 663 с.

Атласи:

1. Атлас з історії України 1914-1945 рр. : 10 клас. Київ: Інститут передових технологій, 2019.16 с.
2. Атлас з історії України середина ХХ - початок ХХІ ст.: 11 клас. Київ: Інститут передових технологій. 2020.16 с.